

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

TEZE DISERTAČNÍ PRÁCE

**Vývoj knižních trhů s důrazem na vývoj internetu včetně konceptu e-book
(vztah nakladatel – knižní distributor – knihkupectví)**

**The book market development with an emphasis on the internet development
including the concept of an e-book
(relationship of a publisher – book distributor – bookseller)**

Autorka práce: PhDr. Miloslava Váňová

Studijní program: Informační studia a knihovnictví – Informační věda

Studijní obor: Informační věda

Vedoucí práce - doc. PhDr. Richard Papík, Ph.D.

Praha 2014

VÁŇOVÁ, Miloslava. Vývoj knižních trhů s důrazem na vývoj internetu včetně konceptu e-book (vztah nakladatel – knižní distributor – knihkupectví). Praha, 2014. 261 s. + 23 s. příl. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí disertační práce PhDr. Richard Papík, Ph.D.

Abstrakt

Disertační práce je věnována proměnám knižního trhu, které se odehrávají po nástupu internetu mezi subjekty knižního trhu, knihovnami a konečnými spotřebiteli informací (čtenáři, uživateli knihoven). Rozvoj internetu přinesl poptávku po hledání nových obchodních modelů a možnostech spolupráce. Elektronické publikování, které se s dostupností internetu začalo prosazovat, bylo startovacím faktorem pro rozvoj elektronických knih. Práce je koncipována s ohledem na role jednotlivých subjektů knižního trhu tj. nakladatele a prodejce (distributora, knihkupce, digitální platformy) a knihovny při tvorbě, prodeji a zpřístupnění knih s důrazem na knihy elektronické. Po vymezení používaných termínů, zejména různých přístupů k definici „e-knihy“, a představení historie tištěné a elektronické knihy, následuje kapitola prezentující hardwarová zařízení a softwarové programy umožňující četbu e-knih. Třetí kapitola představuje roli nakladatele v procesu publikování tištěných a elektronických knih. Cílem je poukázat na odlišné postupy při zpracování tištěného a elektronického textu, vč. možností self-publishingu, který klade nové možnosti publikování přímo do rukou autora. Čtvrtá kapitola přibližuje možnosti distribuce a prodeje tištěných a zejména elektronických knih a zároveň specifikuje nový subjekt, který se díky fenoménu e-knihy na knižním trhu objevil, a sice digitální platformu. Pátá kapitola představuje roli knihoven se zaměřením na akviziční politiku v případě e-knih a uchování digitálního kulturního dědictví. Poslední kapitola práce se zaměřuje na výsledky získané v rámci dotazníkového šetření věnovaného zavádění výpůjček českých e-knih do knihoven ve spolupráci s digitálními platformami. Součástí práce je také návrh nového modelu multilicencí a výpočet ceny jedné e-výpůjčky.

Abstract

The thesis is dedicated to the changes of the book market between its entities, libraries and final consumer of information (readers, library users) after the arrival of the internet. Development of the internet has brought searching of the new business models and opportunities for cooperation. Electronic publishing that, along with the internet availability, commenced to raise is the starting factor for the development of electronic books. The thesis outlines the roles of individual entities of the book market, i.e. publisher and seller (distributor, book-seller and digital platform) and libraries during the production, sale and accessing books with the focus on electronic books. After description of used terminology, especially different approaches to the definition of “an e-book”, the next chapter presents hardware devices and software programs that enable reading e-books. The third chapter introduces the role of a publisher in the process of publishing printed and electronic e-books. The aim of the chapter is to highlight different strategies of processing the printed and electronic text, incl. possibilities of self-publishing which gives new possibilities to the author’s hands. The fourth chapter describes distribution and sale of printed and mainly electronic books and also defines the new entity of the book market, “digital platform”. The fifth chapter introduces the role of libraries with an emphasis on acquisition policy of e-books and preservation of digital culture heritage. The last chapter focuses on the results obtained from the questionnaire that is dedicated to introducing Czech e-books in the libraries in the cooperation with digital platforms. In the chapter, there is a proposal of a new multi-license model and price calculation of one library e-loan.

Úvod

Současný knižní trh je více než kdy dříve závislý na dostupnosti internetu ve společnosti a rozvoji ICT. Technologický rozvoj umožnil nejdříve vznik a posléze i široké a stále rostoucí zastoupení e-knih mezi čtenáři. Situace českého knižního trhu odráží specifika trhů tzv. malých jazyků – velikostí trhu je limitována nabídka i spotřeba knih. Knižní trh totiž překračuje hranice jazykových oblastí jen velmi obtížně, což u většiny ostatních trhů neplatí. Knižní trh lze definovat z pohledu subjektů knižního trhu, kam patří nakladatel, knižní distributor, knihkupec a též v rámci disertační práce nově definovaná digitální platforma. Subjekty knižního trhu spolu s knihovnami tvoří systém zprostředkování informací a společně se systémem vytváření informací (autor) a systémem využívání informací (uživatel, čtenář) jsou součástí teorie informačního systému v širším slova smyslu (Königová 2001, s. 4). Publikovaná disertační práce zkoumá role subjektů knižního trhu a role knihoven v procesu publikování, obchodování a zpřístupňování knih s cílem zmapovat odlišnost těchto rolí v souvislosti s knihami elektronickými. Uvedená problematika zachycuje zejména tato témata:

- knižní trh a informační společnost,
- kniha tištěná, kniha elektronická (vývoj, definice),
- digitální vlastnictví,
- softwarové čtečky e-knih (*ebook reader software*), hardwarové čtečky e-knih (*e-book reader hardware*), e-knižní formáty,
- výroba tištěné knihy, produkce elektronické knihy (*e-book production*) nakladatelem,
- *self-organizing* (autor si vydává, popř. další činnosti spojené s vydáním knihy, organizuje sám nikoliv v zastoupení nakladatele), *self-publishing* (vydání knihy samotným autorem, nikoliv tradičně třetí stranou, tzn. nakladatelem),
- obchodní modely nakladatelů, obchodní modely prodejců knih,
- ochrana e-knih pomocí sociálního DRM a „*tvrdého*“ DRM,
- náklady na vznik elektronické knihy,
- elektronické podnikání (*e-business*), elektronické obchodování (*e-commerce*),
- digitální platformy s českým obsahem,
- statistiky prodeje českých e-knih,
- současné modely zavádění e-výpůjček českých e-knih v knihovnách,
- model multilicencí, model e-výpůjček.

TEZE I.

Knižní trh je přímo ovlivněn dostupností internetu ve většinové společnosti, s čímž souvisí vývoj elektronické knihy jako nového knižního produktu. Množství definic pojmu „elektronická kniha“ zachycuje podstatné rozdíly v jednotlivých typech elektronické knihy.

Vývoj informační společnosti definovaný i z pohledu vývoje knihy (knižního segmentu) je dynamický proces a klade čím dál vyšší nároky na efektivní práci s informacemi. S jejich rostoucím množstvím je stále obtížnější jejich vyhledávání, filtrování, zpracování, analýza i archivace. (Černý et al. 2013). Do vývoje informační společnosti výrazně zasáhl rozvoj technologií. McLuhanova analýza komunikačních médií (McLuhan 1962) odlišuje společnost písma a moderní společnost, charakterizovanou rozvojem audiovizuálních médií. V souvislosti s vývojem informačních technologií a penetrací internetu mezi většinovou společností došlo k rozvoji elektronické knihy, která mění vztahy mezi subjekty knižního trhu, prodejní mechanismy, obchodní modely, modely zpřístupnění a četby knih. Norský profesor Terje Hillesund (2001), vidí e-knihu jako výsledek evolučního vývoje papírové knihy. Podle něj byl její vznik ve světě počítačů pouze otázkou času a byl nevyhnutelný. Hillesund říká: „...*e-books are the books of the network society.*“¹ Dle Hillesunda nahradí e-knihy v budoucnu knihy papírové. Elektronickou převážně tištěnou knihu s přiměřeným obrazovým aparátem lze pod definici e-knihy bez problémů zahrnout. V poslední době se můžeme setkat s pojmem multimediální nebo také interaktivní kniha. Jde o typ rozšířené elektronické knihy (*enhanced e-book*), která v sobě spojuje audio, video i různé typy aplikací, často určené pro zařízení s dotykovým displejem. Bullock upozorňuje, že četba těchto typů elektronických knih s rozšířením (*enhanced e-book*) je možná z obrazovky počítače, tabletů, PDA, chytrých telefonů (Bullock 2009). Naten Hill (2012) dodává, že tento typ e-knihy je více podobný webové stránce nebo počítačové aplikaci než knize. Nicméně přiznává, že dnešní doba vyžaduje doplnění textových e-knih (*text-only eBook*) o obrázky, písničky a jiné multimediální prvky (Hill 2012). Také Adam L. Penenberg (2009) tuto myšlenku potvrzuje tvrzením, že budoucností nejsou prosté elektronické texty (např. klasická próza čtená na čtečce), ale právě knihy multimediální. V souvislosti s tímto byly také zjištěny zcela jiné výše nákladů potřebné pro vznik a vývoj těchto knižních produktů.

¹ Volný překlad: E-knihy jsou knihami nové společnosti.

TEZE II.

E-knihy se pro některé čtenáře staly žádanou a respektovanou alternativou v souvislosti s nástupem čteček s elektronickým inkoustem. Uživatelskou přívětivost při četbě e-knih stěžuje přítomnost tvrdého DRM a míra kompatibility formátů s koncovými čtecími zařízeními. Stále častěji je však tvrdé DRM nahrazováno tzv. sociálním DRM.

Elektronizace knih některých typů probíhá již 15 – 20 let. Rané e-knihy byly většinou psány pro omezený počet uživatelů a zaměřeny na konkrétní oblast zájmu. Počítalo se, že tyto knihy bude číst pouze malá skupina lidí. Rozsah témat raných e-knih zahrnoval zpravidla různé příručky pro hardware a jiné spíše technicky zaměřené publikace. Následně lze říci, že v 90. letech se stala distribuce elektronických souborů, včetně e-knih, značně jednodušší díky dostupnosti internetu (pro přenos knih přestala platit nutnost hmotného nosiče). Teprve v posledních letech se však v širokém měřítku řeší otázky uživatelské přívětivosti tištěného a elektronického textu, dochází ke srovnávání výhod a nevýhod tištěných a elektronických knih. Antonín Pokorný (2012, s. 54) vysvětluje, že elektronické knihy se staly žádaným a zajímavým tématem díky masovému nástupu čteček s elektronickým inkoustem (*e-ink*) taženém hlavně konkurenčním bojem Kindlu od Amazonu a Nooku od Barnes & Noble. Tyto čtečky jsou totiž vhodné právě pro ten typ knih, který zatím převodu do elektronické podoby vzdoroval. Souvislá, střídavě strukturovaná próza bez detailních technických ilustrací či běžně formátovaná poezie na nich jde číst stejně dobře, jako v papírové knize.

S rostoucím množstvím oficiálně vydávaných elektronických knih, vznikla potřeba nejen kvalitního hardwarového zařízení pro jejich četbu, ale také potřeba vhodnějších formátů, často umožňujících i vkládání zvukových či obrazových záznamů přímo do textu e-knihy. Přesun od amatérského digitalizování původně papírových originálů (zpravidla šlo o naskenování tištěného textu pomocí OCR - *Optical Character Recognition* - programů a převod do podoby tištěného souboru) do rukou nakladatelů byl započat koncem 90. let 20. století a přinesl logický tlak na ziskovost vydávání e-knih. Na trhu se objevily hardwarové i softwarové čtečky i nové formáty, které nabízely nesrovnatelně větší komfort pro četbu a umožňovaly alespoň základní ochranu vydané e-knihy před kopírováním. Některé z formátů vznikaly jako otevřené, jiné jako uzavřené, což znamená, že knihy v těchto uzavřených formátech mohou být čteny pouze na hardwarových a softwarových čtečkách podporovaných jedním prodejcem (Pokorný, Lukáš 2012). Dana Blankenhorn (2009) upozorňuje na existenci 26 různých

e-knižních formátů oproti jednomu „formátu“ (rozuměj papíru) u tištěných knih, na jejichž čtení nepotřebujeme žádné zařízení na baterie. Nepřehlednou situaci na poli formátů e-knih přirovnává k „elektronické babylonské věži“. Lukáš Pokorný (2012) upozorňuje, že dnes je situace poněkud vyrovnanější, neboť některé formáty se staly standardem a pokud je některé hardwarové čtečky nepodporují, může to mít za následek jejich nižší prodejnost. Lze říci, že všichni výrobci podporují alespoň jeden z těchto tří formátů: MOBI (Kindle), ePUB, PDF pro čtečky.

Elektronické knihy jsou chráněny pomocí technologie DRM (Digital Rights Management²), jejímž prostřednictvím mohou nakladatelé a majitelé autorských práv kontrolovat používání svých děl v digitální podobě. „Tvrdé“ DRM představuje technická omezení pro nakládání s elektronickou knihou. Rozsah ochrany určuje zpravidla nakladatel, který tak může limitovat počet kopírování, tisk nebo sdílení e-knihy. Kromě klasického tzv. tvrdého DRM, které způsobuje technické omezení nakládání s knihou, existuje ještě tzv. sociální DRM (Social DRM).

Sociální DRM je často nazýváno také „měkké“ DRM. Sociální DRM umožňuje chránit e-knihy před zneužitím za pomoci použití vodoznaku. Může být použito v případě nákupu e-knih stejně jako v případě půjčování e-knih v knihovnách s cílem zamezit nelegálnímu šíření či kopírování elektronického dokumentu. Čím dál více českých nakladatelů navzdory počátečnímu odporu vnímá sociální DRM jako dostatečnou alternativu ochrany jejich děl. Díla překladová, u kterých je třeba získat licenční práva od zahraničních partnerů, vyžadují jiný přístup a to z toho důvodu, že řada zahraničních nakladatelů (a autorů) požaduje jako dostatečný stupeň ochrany tvrdé DRM. Situace se však i zde rychle mění. Text sociálního DRM tak může obsahovat jméno majitele (čtenáře) knihy, jeho fyzickou adresu nebo třeba datum zakoupení knihy. Dílo jako takové je bez technických omezení (na rozdíl od děl svázaných „tvrdým“ DRM). Použití různých DRM technologií potvrzuje i John Sember (2011) ve svém příspěvku o problémech užití DRM a zdůrazňuje, že DRM nezabrání porušování autorských práv. Sember dodává, že odstranění DRM systému z chráněného souboru e-knihy je triviální záležitost.

² Překlad: Správa digitálních práv.

TEZE III.

Činnosti nakladatele v procesu publikování e-knih jsou ve srovnání se vznikem knihy tištěné víceméně shodné ve fázi autorskoprávních vztahů, redakčních prací a nejvíce se liší v procesu výroby a distribuce knihy.

Z hlediska autorsko-právních aspektů vytváření elektronických knih, které vznikají převodem (digitalizováním) tištěných textů do elektronické formy, je nutné vždy nejdříve ověřit, zda je dílo volné, nebo zda se na něj vztahují autorská práva. Lze shrnout, že ve smlouvách, které nakladatelé přímo uzavírají s autory, je poměrně běžně obsaženo právo nakladatelů na prodej tištěných knih v klasickém (kamenném) obchodě a stále častěji smlouvy zahrnují i práva na elektronické verze autorova díla a následný prodej e-knihy na internetu. Smlouva mezi nakladatelem a autorem může specifikovat i možnosti udělení licence na elektronické šíření díla jiné osobě, např. platformě prodávající e-knihy.

Výroba knihy jako nakladatelská činnost se v procesu publikování tištěných a elektronických knih odlišuje vůbec nejvíce. Tištěná kniha v procesu „výroby“ představuje zjednodušeně řečeno tisk knihy na papír. U knihy elektronické mluvíme spíše než o „výrobě“ o „*produkcii e-knihy*“ (*e-book production*). Produkci e-knih lze rozdělit do dvou kategorií: 1. knihy, které již vyšly v tištěné podobě a jsou převedeny (digitalizovány) do elektronické formy a za 2. knihy, které již vznikají jako elektronické texty (*digital born*) a které plně využívají elektronického prostředí. Knihy vzniklé jako elektronické texty (*digital born*) jsou pro práci nakladatele běžnější variantou. V tomto případě jsou s elektronicky dodaným autorským rukopisem domýšleny další multimediální obsahy knihy nebo interakce. Janeček (2012) však upozorňuje na špatný stav trhu s nástroji pro tvorbu elektronických knih a dodává, že bez alespoň základních znalostí programování nebo bez použití profesionálního softwaru je vytvoření kvalitní e-knihy v podstatě nemožné. Kvalitní e-kniha, kterou by měl být schopen profesionální nakladatel publikovat, není dokument uložený ve formátu ePUB, ale kniha kompletně vybavená multimédií.

Odlišnost je patrná ve výsledku také v cenové relaci porovnávací náklady na výrobu tištěné a elektronické knihy. Při výrobě tištěné knihy tvoří až 20 % nákladů právě výdaje na papír a tisk knihy (při velkonákladovém tisku se však mohou pohybovat i kolem pouhých 10 %). U výroby knihy elektronické (*text-only book*) tisk odpadá a zbývají náklady na případnou

digitalizaci, resp. převod textu do formátu kompatibilního se čtecími zařízeními různého druhu (počítač, tablet, smartphone, e-čtečka). Pokud je výsledkem elektronického publikování interaktivní aplikace (viz např. interaktivní knihy, které jsou novinkou nakladatelství HarperCollins Publishers Ltd.) je třeba ve srovnání s klasickou tištěnou knihou počítat s vyššími „výrobními“ náklady.

V oblasti distribuce mají nakladatelé možnost knihy buď prodávat přímo svým čtenářům nebo je předávají vybraným distributorům/distribučním portálům (nebo také platformám) či je přímo sami distribuují do větších knihkupectví. Přímý prodej od nakladatele ke čtenářovi je uskutečňován prostřednictvím kamenných obchodů a velmi běžně také pomocí elektronických obchodů nakladatelských společností. Prodej e-knih je možný samozřejmě pouze prostřednictvím webového rozhraní.

TEZE IV.

Roli prodejců knih výrazně změnil nástup e-knih, který postupně ovlivňuje obchodní a licenční modely. Poptávka po e-knihách ze strany konečných spotřebitelů způsobila vznik nových subjektů (digitálních platforem), které prodávají pouze elektronické knihy a v některých případech komerčním způsobem realizují také elektronické výpůjčky knih.

V oblasti prodeje knih přímým spotřebitelům se vytvořil zcela nový segment knižního trhu, a sice tzv. „digitální platformy“. Jedná se o internetové platformy (servery), které prodávají (pouze) elektronické knihy, případně elektronické časopisy, a zároveň poskytují (respektive nabízejí) komplexní servis pro nakladatele (případně autory) při převodu děl do podoby kvalitní e-knihy, případně další návazné služby typu komerční e-výpůjčky. V prostředí českého internetu dominují platformy Palmknihy, eReading a Wooky. Pojem digitální platforma by mohl být částečně slučitelný s pojmem e-distributor, neboť často i subjekty typu *eReading* či *Wooky* domlouvají výhradní zastoupení s nakladateli v prodeji jejich elektronických knih. Objevují se názory, že velkodistribuce e-knih je zbytečná, neboť nakladatel je připraven o část zisku a pokud by své e-knihy dodával přímo prodejci na e-knihy specializovaného, mohl by získat větší část ze zisku. Tomuto názoru nahrává i česká legislativa, podle které musí být distributor (prodejce) knih vlastníkem práv na e-knihu oproti

situaci u tištěných knih, kde stačí prodej do komise. Z výše uvedeného vyplývá, že subjekty řazené pod definici digitální platformy fungují částečně i jako distributoři a zároveň prodejci.

Další oblastí, kterou nelze opomenout, jsou licenční specifika při prodeji e-knih. Zatímco prodej tištěné knihy knihkupcem nevyžaduje speciální povolení autora či nakladatele k prodeji a je pouze otázkou obchodního vztahu nakladatele – knihkupce, případně distributora – knihkupce, případně autora – knihkupce, k prodeji knihy elektronické je třeba licence ke zpřístupnění elektronického díla udělená prodejci přímo autorem či udělená ve formě podlicence nakladatelem. Jiří Srstka (Sudová 2011) upozorňuje na odlišné povinnosti distributora e-kniha distributora knih tištěných. Zatímco v případě prodeje tištěných knih je vlastníkem knihy stále nakladatel a knihkupec bývá ve většině případů pouhým distributorem, v případě elektronických knih by měl distributor být vlastníkem práv.

TEZE V.

Existuje velký potenciál konsolidace českého knižního trhu.

Distribuce v České republice je rozdělena mezi několik větších subjektů a relativně dost subjektů menších. Aktuální situace v oblasti velkodistribuce knih je do značné míry nekonsolidovaná a vykazuje poměrně velkou síť cca 40 distributorských firem. Přesto se situace značně zlepšila, protože ještě v roce 2003 existovalo na poměrně malém českém knižním trhu cca 60 distributorských firem, zatímco např. stamilionový německý trh – tedy trh s nepoměrně větší nabídkou – ohospodařují dle slov Jaroslava Císaře pouze „*tři čtyři hlavní distributoři a vedle toho další specializované distribuční firmy*“ (Faltýnek 2003). Dnes však sílí tlak na další sjednocení knižního a silnější postavení klíčových hráčů. Generální ředitel společnosti Albatros Media, Václav Kadlec to potvrzuje slovy: „*Český knižní trh je velmi roztržštěný. Jsou zde tisíce subjektů, které vydávají knihy. I náš podíl, jako lídra trhu, je někde pod deseti procenty. Tudíž potenciál konsolidace je obrovský.*“ (Vyleťal 2013b). Monitorování knižního trhu je však i v dnešní době složité, neboť je „*deficit hodnověrných ekonomických ukazatelů o objemu, obratu a ziscích a z toho možného odvození podílů jednotlivých subjektů na českém knižním trhu*“ (Císař 2014).

TEZE VI.

Nakladatelé, knižní prodejci a knihovny mezi sebou navzájem hledají způsoby efektivní spolupráce. Knihovna při nákupu e-knihy do knihovny musí na knihu získat licenci pro vypůjčování v knihovnách. Podle typu získané licence nabízí knihovna svým uživatelům službu absenčního nebo prezenčního zpřístupnění.

Ve vztahu k nakladatelům a prodejcům knih (distributorům – knihkupcům – digitálním platformám) se na knihovny nabízí trojí pohled: 1. knihovny jsou pro (zejména komerční) nakladatele konkurencí, která jim odebírá část potenciálních zákazníků, a zároveň konkurencí se kterou musí dlouhodobě počítat 2. knihovny spolu s nakladateli a knižními prodejci vytvářejí knižní kulturu a zvyšují čtenářskou gramotnost, což vede ke vzrůstající potřebě knihy číst a může vést ke vzrůstající potřebě knihy vlastnit, tedy kupovat 3. knihovny je třeba vnímat jako relevantního partnera ke spolupráci a snažit se hledat modely vzájemných obchodních vztahů. V tomto případě knihovna není pro nakladatele (platformu) konkurencí ale obchodním partnerem. Je třeba uvědomit si, že komerční nakladatelé jsou na trhu s e-knihami ohroženi více než vysokoškolští, univerzitní, vědeckí (či ostatní dotovaní) nakladatelé.

V případě situace, kdy se knihovna snaží získat česky psané knihy (vč. překladové literatury), může využít systémy prezenčního nebo absenčního zpřístupnění. V případě spolupráce knihoven s nakladateli je zpřístupnění většinou dohodnuto na úrovni prezenční služby pro uživatele knihovny viz projekt *E-knihy do každé knihovny*, což znamená, že dostupnou elektronickou literaturu – většinou novějšího vydání – si uživatel má možnost prohlédnout pouze na počítačových terminálech umístěných v prostorách knihovny zpravidla bez možnosti tisku a kopírování díla.

Poměrně rozšířené, především mezi univerzitními a vysokoškolskými knihovnami, jsou systémy nazvané „*e-prezenčka*“. Uživatelsky fungují na obdobném principu tj. čtení textu je možné prezenčně na knihovních terminálech. Zatímco v prvním případě zmíněné spolupráce je cílem aktivit především posílení vzájemné důvěry mezi knihovnami a nakladatelem (zpřístupňovány jsou celkem nové tituly), v druhém případě je akcentována snaha knihoven zahájit postupnou digitalizaci knihovního fondu za účelem prodloužení životnosti děl a jejich digitálního uchování. V systému *e-prezenčka* bývají zpravidla skenovány nejčastěji půjčované

knihy ve fondu. Lze zpřístupnit tituly, které jsou na trhu již nedostupné. Autorský zákon říká, že knihovny musí zabezpečit stahování a nelegální šíření takto zpřístupněných knih. Tyto prezenční systémy se však nesečkali s velkým zájmem uživatelů knihoven, neboť ti vyžadují dostupnost elektronické literatury nejlépe 24 hodin denně po 7 dní v týdnu.

Zajímavější jsou tak systémy absenčních výpůjček českých e-knih, které se pomalu začínají infiltrovat mezi knihovní služby. Klasická internetová knihkupectví prodávají e-knihy s licenci pro osobní použití. V oblasti absenčních výpůjček u e-knih se nabízí spolupráce s platformami eReading, Flexibooks, ebrary DASH!, Levná knihovna, které umožňují nákupy absenčních výpůjček s licenci pro půjčování v knihovnách. V neposlední řadě má knihovna možnost zpřístupnit e-knihy v režimu Open Acces a Public Domain.

TEZE VII.

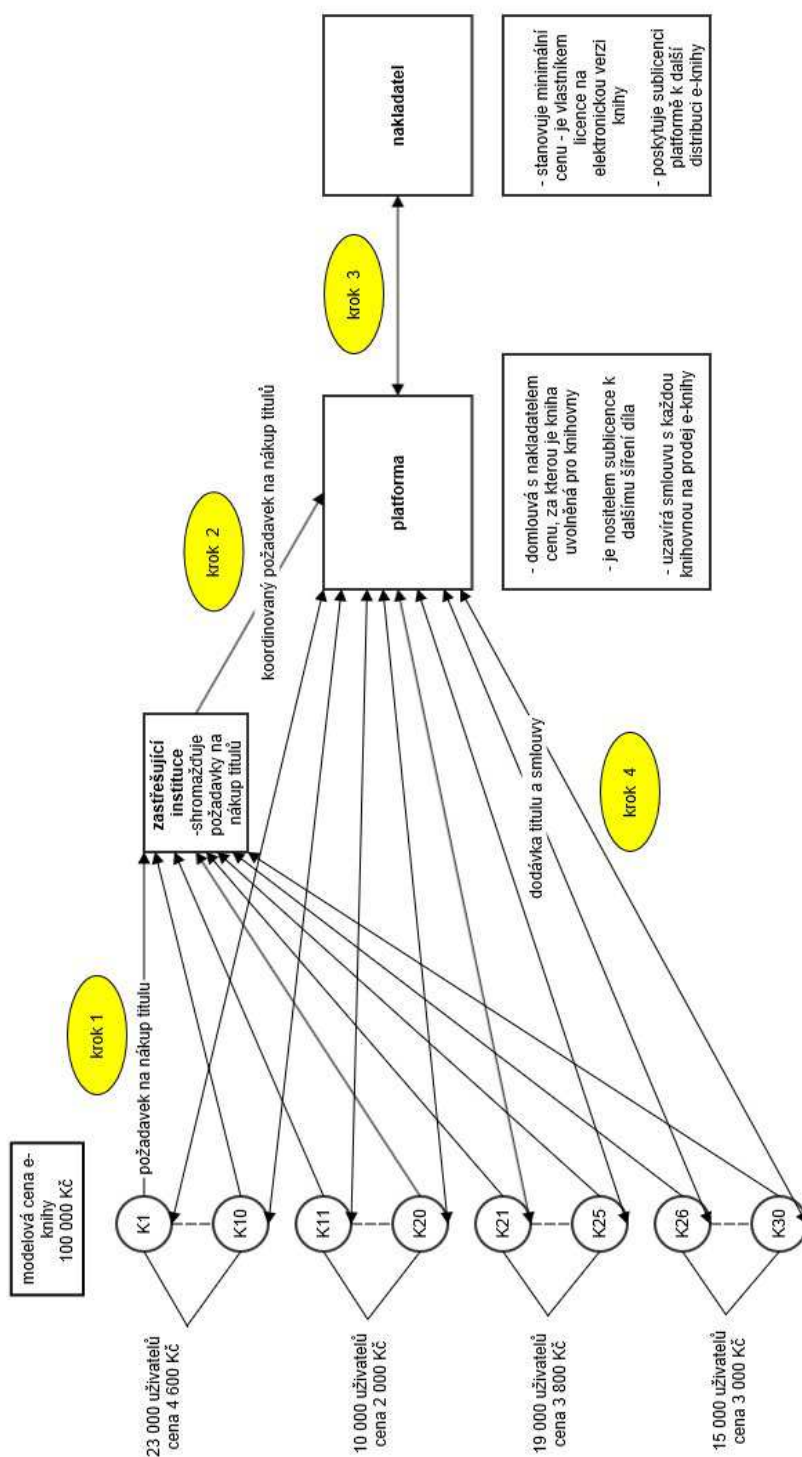
Zavádění služby absenčních výpůjček českých e-knih do knihoven se jako nová knihovní služba zatím příliš neprosadilo. Mezi důvody dosud malého využití služby e-výpůjček českých knih patří absence všeobecně přijímaného obchodního modelu, nízká nabídka titulů, vzájemná nedůvěra a neochota spolupracujících partnerů.

Dotazníkové šetření „Zavádění výpůjček českých e-knih na platformách eReading, Flexibooks, ebrary DASH!, Levná knihovna, Wooky, Publero a dalších do knihoven“ probíhající v 1. čtvrtletí roku 2014 potvrdilo stanovenou hypotézu 1 zakládající se na tvrzení, že knihovny zavádějí službu absenční výpůjčky českých e-knih zatím pouze okrajově, neboť pouze 7% dotazovaných knihoven zavedlo službu absenčních e-výpůjček českých knih. Výzkum potvrdil rovněž hypotézu 2, že současná výše finančních investic knihoven na akvizici českých e-knih je nízká, neboť většina knihoven investuje do nákupu českých e-knih pouze stovky Kč (potvrdilo 34%) nebo desítky tisíc Kč (potvrdilo 33% knihoven).

Bylo dále třeba zjistit konkrétní příčiny malé implementace výpůjček českých e-knih do knihoven. Mezi tyto zjištěné příčiny patří kromě malé nabídky titulů, také vzájemná a přetrvávající nedůvěra partnerů a jedním z důvodů dosud malého využití služby e-výpůjček českých knih je absence všeobecně přijímaného obchodního modelu spolupráce mezi knihovnou a platformou, která je vlastníkem sublicence opravňující k dalšímu šíření díla. Po zvážení kladů a záporů existujících modelů přinesla disertační práce návrh nového multilicenčního modelu, který se snaží záporů existujících modelů eliminovat. Jedním ze základních požadavků při koncipování nového modelu byla implementace koordinující

instituce pro zajištění požadavků knihoven na nákupy titulů a stanovení pevné podílové ceny e-knihy ve výši 20% počtu uživatelů knihovny. Díky existenci pevné podílové ceny za nákup jedné e-knihy, model umožňuje i propočítání ceny jedné e-vypůjčky.

Návrh nového modelu multilicencí na základě analýzy vstupních údajů zobrazuje následující obrázkové schéma.

Přínosy práce

1. Komplexní a ucelené zpracování problematiky knižního trhu z pohledu rolí jednotlivých subjektů knižního trhu, tj. nakladatele a prodejce (distributora – knihkupce – digitální platformy) a knihovny ve vazbě na specifika vykonávaných rolí ve vztahu k e-knihám.
2. Definování nového pojmu „*digitální platforma*“ jako v posledních letech nově vyprofilovaného subjektu knižního trhu, který se řadí do kategorie „*knižního prodejce*“ s tím specifíkem, že umožňuje nákupy pouze a jedině elektronických knih, a často je jeho službou také provoz komerčních e-výpůjček. Dosud byl tento pojem terminologicky opomíjen.
3. Detailní rozbor současných obchodních modelů digitální platformy eReading, které patří k nejužívanějším na poli zavádění výpůjček českých e-knih do knihoven. Takto ucelený popis problematiky vč. prezentace reálných zkušeností již zasvěcených knihoven nebyl dosud realizován. Knihovnám však může pomoci při rozhodování, zda a jakým způsobem implementovat službu knihovních e-výpůjček.
4. Návrh nového modelu multilicencí, který navazuje na stávající multilicenční model digitální platformy eReading (model A), modifikuje ho a vylepšuje. Tento model lze navíc díky pevně stanovené podílové ceně za nákup e-knihy využít i pro výpočet ceny jedné e-výpůjčky.

Použitá literatura

- BLANKENHORN, Dana. 2009. Internet book faces an eBook Tower of Babel. *SmartPlanet* [online]. 27. 8. 2009. [vid. 2014-02-15]. Dostupné z: <http://www.smartplanet.com/blog/thinking-tech/internet-book-faces-an-ebook-tower-of-babel/1217>
- BULLOCK, Roddy McKee. 2010. *Enhanced Ebook and Enhanced Ebook Reader* [online]. Inventor: Roddy McKee Bullock. 31. 12. 2010. Int. Cl. G09G5/00_US 20110261030 A1. USPTO. [vid. 2014-03-01]. Dostupné z: <http://www.google.com/patents/US20110261030>
- CÍSAŘ, Jaroslav. 2014. *Re: distribuce knih* [elektronická pošta]. 26. 2. 2014. Dostupné z: jcisar@literarky.cz

- ČERNÝ, Michal et al. 2013. *Kurz práce s informacemi: studijní materiály ke kurzu KP111* [online]. Brno: KISK. [vid. 2014-02-28]. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/CEINVE/kurz-prace-s-informacemi>
- FALTÝNEK, Vilém. 2003. Knižní distribuce - slabina českého trhu. *Český rozhlas* [online]. 25. 11. 2003. [vid. 2014-02-23]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/knizni-distribuce-slabina-ceskeho-trhu>
- HILL, Nate. 2012. An eBook is not a book. *The PLA Blog* [online]. 8. 1. 2012. [vid. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://plablog.org/2012/01/an-ebook-is-not-a-book.html>
- HILLESUND, Terje. 2001. Will e-books change the world? *First Monday* [online]. Vol. 6, no. 10. [vid. 2013-12-09]. Dostupné z: <http://journals.uic.edu/ojs/index.php/fm/article/view/891/800>
- JANEČEK, Vláďa. 2012. IBooks author: elektronické knihy pro každého. *SuperApple.cz* [online]. 19. 1. 2011. [vid. 2014-02-07]. Dostupné z: <http://superapple.cz/2012/01/ibooks--author-elektronicke-knihy-pro-kazdeho/>
- McLUHAN, Marshall. 1962. *The Gutenberg galaxy: the making of typographic man*. Toronto: University of Toronto Press.
- KÖNIGOVÁ, Marie. 2001. Vybrané kapitoly z informační vědy. In: PAPIK, Richard, Martin SOUČEK a Anna STÖCKLOVÁ, ed. *Informační studia a knihovnictví v elektronických textech* [CD-ROM]. Praha: Univerzita Karlova. Dostupné také z: <http://texty.jinonice.cuni.cz/studijni-texty/archiv-starsich-textu/019.pdf>
- PENENBERG, Adam L. 2009. Forget e-books: the future of the book is far more interesting. *Fast Company* [online]. 23. 12. 2009. [vid. 2014-02-07]. Dostupné z: <http://www.fastcompany.com/1493951/forget-e-books-future-book-far-more-interesting>
- POKORNÝ, Antonín. 2012. Tvorba elektronických knih v knihovnách. In: Tomáš BOUDA et al. *Elektronické knihy v českých knihovnách* [online]. Brno: Masarykova univerzita, s. 53-70. **ISBN: 978-80-210-6000-5**. [vid. 2014-02-06]. Dostupné z: <http://eknihy.knihovna.cz/kniha/elektronicke-knihy-v-ceskych-knihovnach>
- POKORNÝ, Lukáš. 2012. Formáty elektronických knih: specifika a popularita. *Inflow* [online]. 7. 9. 2012. [vid. 2013-11-09]. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/formaty-elektronickych-knih-jejich-specifika-popularita>
- SCHEMBER, John. 2011. DRM – its all about lock-in. *TeleRead* [online]. Gadgetell LLC & North American Publishing Company, 27. 6. 2011. [vid. 2012-05-25]. Dostupné z: <http://www.teleread.com/copy-right/drm-its-all-about-lock-in-by-john-schember/>
- SUDOVÁ, Miroslava. 2011. Zpráva ze Semináře o autorském právu. *Ikaros* [online]. Roč. 15, č. 6. ISSN 1212-5075. [vid. 2012-05-25]. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/node/6945>
- VYLEŤAL, Martin. 2013b. Václav Kadlec (Albatros Media): polovinu knih budeme vydávat i jako e-booky. *Lupa.cz* [online]. 12. 4. 2013. [vid. 2014-02-27]. Dostupné z: <http://www.lupa.cz/clanky/vaclav-kadlec-albatros-media-polovinu-knih-budeme-vydavati-jako-e-booky/>